

VAN MENS EN WOLF

Met de reeks *Kritische klassieken* probeert uitgeverij Schokland vergeten wereldliteratuur nieuw leven in te blazen. *Mens of niet* is alvast een schot in de roos, en pal in het lezershart.

Sinds hij tot het Milanese verzet is toegetreden, heeft hij geen naam meer. N-2, zo wordt hij aangeduid, de uitgedunde mens die een groepje partizanen leidt, de schim die aanslagen plant op de fascist en nazi's die zijn stad bezet hebben. Door de straten waart zijn nemesis, Zwarte Hond, rond. Ooit zullen ze elkaar ontmoeten; twee noodlottige vijanden die tegenover elkaar zullen staan, wapens getrokken, klaar om te sterven. Maar nu nog niet. Eerst neemt N-2 samen met zijn kameraden, die luisteren naar haast mythische namen als Zoon Gods, Horatio, Metastasio en Helleboot, een aantal Duitse zwijnen te grazen. Vanzelfsprekend – Mars eist zijn offers – blijven hun verzetsdaden niet onbestraft. Volgens een zwarte stelregel – voor elke dode Duitser sterven tien anderen – worden een hoop gevangenen in de straat gefusilleerd. Wanneer N-2 tijdens een wraakactie herkend wordt en er een prijs op zijn hoofd wordt gezet, moet hij zich noodgedwongen schuilhouden op een kamer. Gelaten wacht hij de komst van Zwarte Hond af.

Tussendoor, in cursief gedrukte hoofdstukken, wordt hij door de schrijver bezocht. Die probeert hem mee te lokken naar zijn kindertijd, naar zijn oudste herinneringen. Maar N-2 wil niet mee, weigert koppig aan het verleden te denken. Alleen de toekomst, de bevrijding is van tel. De schrijver weekt desondanks wat ijle flarden los. En niet alleen de schrijver bezoekt hem. Ook de jonge Lorena biedt hem haar lichaam aan. N-2 aanvaardt, hoewel hij met zijn gedachten bij Berta is, een oude liefde die hij, samen met zijn naam, moest achterlaten toen hij zich aansloot bij het verzet.

Mens of niet – het klinkt als een vraag, maar Elio Vittorini verkiest de vaagheid: niemand weet goed waarom er gevochten wordt, of ze wel de juiste strijd voeren, of er een einde komt aan het bloedvergieten. Zelfs zijn personages lijken meer op verdoemde spoken, rondwandelend in een aards vagevuur. Alleen wanneer ze moorden en folteren, krijgen ze iets meer vlees aan de botten, alsof enkel de dood hen nog bestaansrecht verschaft.

Vittorini laat hen tussen de actie banale conversaties voeren over Chinese films en de smaak van kaas maar niemand begrijpt elkaar: vragen worden teruggekaatst en eindeloos herhaald zonder echt antwoord. Dat werkt ook in op de lezer: woorden worden herleid tot wanhoopskretten en je begint je af te vragen of ze wel naar een werkelijkheid verwijzen, of woorden überhaupt wel iets verpletterends als oorlog kunnen vatten.

Dit is zoveel meer dan een verzetsroman. *Mens of niet* leest soms als een toneelstuk van Beckett – stug en absurd – en is dan plots weer sprookjesachtig mooi. Het ene hoofdstuk waan je je in een voor-geborchte van W.F. Hermans' sadistische universum, in het andere merk je Vittorini's invloed op zijn volgeling Italo Calvino. Een gruwelijk wonder van een boek. RODERIK SIX

CENTRALE ZIN

Ze zag het hemelse ijs van de bergen, de winter in dat ijs, en de winter op de daken onder de ramen, op een naakt Milaan, op de kale velden rond Milaan, in de dode-bladeren-zon, en ze zag alles wat ze geweest was, en wat ze was, al die dingen die hij noemde, maar nog steeds vroeg ze zich af wat ze bij die ander was geweest.

ELIO VITTORINI

Elio Vittorini (1908-1966) was oorspronkelijk lid van de fascistische partij, maar dat hield de vrijdenker niet tegen om kritiek te spuien op het beleid, wat hem uiteindelijk zijn lidmaatschap kostte. Hij bekeerde zich tot het communisme, werd een fel tegenstander van Mussolini, met opsluiting tot gevolg. Na de oorlog werkte hij vooral als uitgever – hij lanceerde onder meer Italo Calvino – en schrijver.

MENS OF NIET

Elio Vittorini, Schokland
[originele titel: Uomini e no],
196 blz., €22,90.
★★★★★